

Criteria And Limits of the Self-Determination Right in Multicultural Societies

Anvar Saedy¹ | Ebad Rouhi² | Javanmir Abdolahi³

1. PhD student, Department of Law, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Sanandaj Branch, Sanandaj, Iran. E-mail: nvarsady@gmail.com
2. Department of Law, Cihan University, Sulaymaniyah, Kurdistan, Iraq Corresponding Author. E-mail: ebad.ibrahim@sulicihan.edu.krd
3. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. E-mail: avanmirabdolahi@yahoo.com

Article Info	Extended Abstract
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received: 09 - 09 - 2025 Received in revised form: 14 - 11 - 2025 Accepted: 15 - 11 - 2025 Published online: 13- 12 - 2025</p> <p>Keywords: <i>Self-Determination, Right Multicultural, Societies Cultural, Diversity, Governance, Human Rights.</i></p>	<p>Objective This study examines the criteria and limitations of the right to self-determination in multicultural societies, emphasizing the importance of cultural traditions rooted in language, religion, nationality, ethnicity, history, and geography. Modern anthropology challenges the notion of distinct cultural boundaries and advocates for the equality of all cultures. The issue addressed is how state authority can be shaped in multicultural societies to achieve justice and the rule of law. The main question is: What form should states take to achieve justice and the rule of law in multicultural societies so that the right to self-determination is realized for all diverse and distinct cultures?</p> <p>Methodology: The methodology of this study is based on a systematic combination of four analytical layers: First, through philosophical and theoretical analysis, the normative foundations and ethical justifications of this right within various schools of thought, such as natural law and social contract theory, are examined. Then, at the sociological and historical examination layer, the objective contexts for the formation and evolution of this right—including identity-shaping factors, the nation-state structure, and intra-societal dynamics within the framework of diverse societies—are studied. In the next step, a critical review of international legal documents and frameworks, from the UN Charter and the International Human Rights Covenants to the rulings of the International Court of Justice, charts the legal evolution of this right and its existing ambiguities. Finally, the research, through comparative analysis and case studies of governance models such as federalism, decentralization, and self-governance, evaluates the practical application and implementation mechanisms of the right to self-determination in multicultural societies. The ultimate goal of this integrative method is to move beyond a purely legal description and to offer a rich and contextualized understanding that reveals the capacities, limitations, and tensions in exercising this right within the complexity of the contemporary world.</p> <p>Findings: Based on the analysis presented in the article, the research findings can be summarized along several key themes: First, decentralized governance models such as federalism, self-governance, and decentralization have been identified as practical mechanisms for realizing the right to self-determination in multicultural societies, capable of respecting cultural diversity while preserving the territorial integrity of states. Second, the complex and often tense interplay between the right to self-determination (particularly in its external form, such as secession) and the principle of territorial integrity is emphasized; international law generally does not support secessionist claims in societies with non-discriminatory and representative governments. Third, the criteria for exercising this right including the</p>

definition of "a people," territorial connection, and the requirement of democratic legitimacy are recognized as ambiguous and context-dependent. Fourth, the challenge of the "minority within a minority" indicates that any exercise of the right to self-determination must respect the rights of all inhabitants of the territory, including subgroups and non-members. Finally, the article concludes that internal self-determination (achieved through participation, cultural autonomy, and inclusive governance models) is a more suitable and less conflict-prone path for multicultural societies compared to secession, but its fair realization requires the design of flexible and context-sensitive political and legal frameworks.

Conclusion: Effective housing policies can play a significant role in reducing homelessness. Programs such as housing price stabilization, rent control, provision of interest-free loans, and special support for vulnerable groups are among the effective policies. A combination of structural and supportive measures is necessary to confront this crisis, including: the construction of affordable housing and stable financing for low-income groups, strengthening welfare policies and job skills training, and the cooperation of the government, civil institutions, and the private sector to reduce the class gap and the continuous collection and analysis of data for more precise planning. Overall, it can be stated that homelessness in the Karaj metropolis is not an individual phenomenon but a direct result of social inequality and weak housing policies. To mitigate this problem, a change in the approach to housing policies and a more equitable redistribution of resources are necessary. The experience of Karaj can be a model for other Iranian cities facing a similar challenge. Finally, only through structural reforms and the reinforcement of justice-oriented policies can effective steps be taken toward reducing homelessness.

Cite this article: Saedy., A., Rouhi, E., & abdolahi, J. (2025). Criteria And Limits of the Self-Determination Right in Multicultural Societies. *Biopolitics and Development*, 1 (3), 67-80. DOI: [10.22034/jbpd.2025.144484.1023](https://doi.org/10.22034/jbpd.2025.144484.1023)

DOI: [10.22034/jbpd.2025.144484.1023](https://doi.org/10.22034/jbpd.2025.144484.1023)

© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan Press.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

معیارها و حدود حق تعیین سرنوشت در جوامع چند فرهنگی

انور ساعدی^۱ | عباد روحی^۲ | جوانمیر عبداللهی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سنندج، سنندج، ایران. رایانامه: anvarsaedy@gmail.com
۲. گروه حقوق، دانشگاه جبهان، سلیمانیه، کردستان، عراق. نویسنده مسئول، رایانامه: ebad.ibrahim@sulicihan.edu.krd
۳. استادیار، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. رایانامه: javanmirabdolahi@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده مبسوط
نوع مقاله:	هدف: این مطالعه معیارها و حدود حق تعیین سرنوشت را در جوامع چندفرهنگی بررسی می‌کند و بر اهمیت سنت‌های فرهنگی که ریشه در زبان، مذهب، ملیت، قومیت، تاریخ و جغرافیا دارد، تأکید می‌کند. انسان شناسی مدرن مفهوم مرزهای فرهنگی متمایز را به چالش می‌کشد و از برابری همه فرهنگ‌ها دفاع می‌کند. مسأله‌ای که به آن پرداخته می‌شود این است که چگونه می‌توان اقتدار دولتی را در جوامع چند فرهنگی برای دستیابی به عدالت و حاکمیت قانون شکل داد. سوال اصلی این است: شکل دولت‌ها برای تحقق عدالت و حاکمیت قانون در جوامع چندفرهنگی چگونه باید باشد تا حق تعیین سرنوشت برای تمامی فرهنگهای متنوع و متمایز محقق گردد؟
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۸	روش: روش‌شناسی این مطالعه مبتنی بر ترکیب نظاممند چهار لایه تحلیلی است: ابتدا با تحلیل فلسفی و نظری، مبانی هنجاری و توجیهات اخلاقی این حق در مکاتب فکری مختلف مانند حقوق طبیعی و قرارداد اجتماعی واکاوی می‌شود. سپس، در لایه بررسی جامعه‌شناختی و تاریخی، زمینه‌های عینی شکل‌گیری و تحول این حق، از جمله عوامل هویت‌ساز، ساختار دولت-ملت و پویایی‌های درون‌جامعه‌ای در بستر جوامع متکثر مورد مطالعه قرار می‌گیرد. در گام بعد، مرور انتقادی اسناد و چارچوب‌های حقوقی بین‌المللی، از منشور ملل متحد و میثاقین حقوق بشر تا آرای دیوان بین‌المللی دادگستری، سیر تکامل حقوقی این حق و ابهامات موجود در آن را ترسیم می‌کند. سرانجام، پژوهش با تحلیل تطبیقی و مطالعه موردی الگوهای حکمرانی مانند فدرالیسم، تمرکززدایی و خودگردانی، به ارزیابی کاربرد عملی و سازوکارهای اجرای حق تعیین سرنوشت در جوامع چندفرهنگی می‌پردازد. هدف نهایی این روش تلفیقی، فراتر رفتن از توصیف صرف حقوقی و ارائه درکی غنی و زمینه‌مند است که ظرفیت‌ها، محدودیت‌ها و تنش‌های اعمال این حق را در پیچیدگی جهان معاصر نمایان سازد.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۲۳	یافته‌ها: بر اساس تحلیل ارائه‌شده در مقاله، یافته‌های پژوهش را می‌توان در چند محور کلی خلاصه کرد: نخست، الگوهای حکمرانی غیرمتمرکز مانند فدرالیسم، خودگردانی و تمرکززدایی، به عنوان سازوکارهای عملی تحقق حق تعیین سرنوشت در جوامع چندفرهنگی شناسایی شده‌اند که می‌توانند ضمن احترام به تنوع فرهنگی، تمامیت ارضی کشورها را حفظ کنند. دوم، تعامل پیچیده و اغلب تنش‌آمیز بین حق تعیین سرنوشت (به‌ویژه در شکل خارجی آن مانند جدایی) با اصل تمامیت ارضی مورد تأکید قرار گرفته است؛ به طوری که حقوق بین‌الملل عموماً از ادعاهای تجزیه‌طلبانه در جوامع دارای حکومت‌های غیرتبعیض‌آمیز و نماینده حمایت نمی‌کند. سوم، معیارهای اعمال این حق از جمله تعریف «مردم»، ارتباط سرزمینی و ضرورت مشروعیت دموکراتیک-مبهم و نیازمند زمینه‌سازی تشخیص داده شده‌اند. چهارم، چالش «اقلیت در درون اقلیت» نشان می‌دهد که هرگونه اعمال حق تعیین سرنوشت باید حقوق همه ساکنان قلمرو، از جمله گروه‌های فرعی و غیر عضو، را رعایت کند. در نهایت، مقاله
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۴	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۲۲	
کلیدواژه‌ها:	
تعیین سرنوشت، جوامع چند فرهنگی، تنوع فرهنگی، حکمرانی، حقوق بشر.	

نتیجه می‌گیرد که حق تعیین سرنوشت داخلی (از طریق مشارکت، خودمختاری فرهنگی و الگوهای حکومت‌داری فراگیر) راه‌حلی مناسب‌تر و کم‌تنش‌تر برای جوامع چندفرهنگی در مقایسه با جدایی است، اما تحقق عادلانه آن مستلزم طراحی چارچوب‌های سیاسی و حقوقی منعطف و زمینه‌آگاه است. نتیجه: در نتیجه‌گیری تأکید می‌کند که تعیین سرنوشت یک حق اساسی بشر است که برای تحقق بسیاری از حقوق بنیادین بشر ضروری است. این مقاله این‌گونه استدلال می‌کند که ساختارهای حاکمیتی فراگیر به تنوع فرهنگی احترام می‌گذارد و مشارکت دموکراتیک را ترویج می‌کنند. معیارهای تعیین‌کننده در این راستا از مشارکت مستقیم و واقعی در تعیین سرنوشت داخلی شروع می‌شود و تا حق تعیین سرنوشت در بعد بین‌المللی آن می‌تواند پیش برود.

استناد: ساعدی، انور، روحی، عباد و عبداللهی، جوانمیر. (۱۴۰۴). معیارها و حدود حق تعیین سرنوشت در جوامع چند فرهنگی. زیست‌سیاست و توسعه، ۱

DOI: [10.22034/jbpd.2025.144484.1023](https://doi.org/10.22034/jbpd.2025.144484.1023) ۸۰-۶۷، (۳)

DOI: [10.22034/jbpd.2025.144484.1023](https://doi.org/10.22034/jbpd.2025.144484.1023)

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه کردستان.

۱. مقدمه

حق تعیین سرنوشت از بنیادی‌ترین حق‌ها و اصول حقوق بین‌الملل شناخته شده است، این حق حقی بشری است که همه اعضای یک ملت از آن برخوردارند، در بیان اهمیت این حق برخی باورند تعیین سرنوشت حقی است بنیادین که بدون آن سایر حقوق انسانی نمی‌توانند به طور کامل محقق شوند، تعیین سرنوشت فقط یک اصل نیست، بلکه مهم‌ترین حق در میان حقوق بشر است و پیش شرطی است، برای اعمال همه حقوق آزادی‌های فردی. (Brown, 1985:599) به حق مزبور پس از تدوین دو میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی و اجتماعی توجه شد و در بجهت نهضت استعمارزدایی کشورهای فقیر که از سوی کشورهای پیشرفته تحت سلطه استعمارگران قرار گرفته بودند، نضج و نمو یافت و جرعه تفکر حق تعیین سرنوشت به منظور آزادی کشورهای تحت سلطه ایجاد شد. این حق با گذشت زمان مفهوم گسترده‌تری یافت و حق انتخاب حکومت و مشارکت سیاسی افراد جامعه در عرصه حکومت را نیز شامل شد. همچنین با عنایت به بازتاب اندیشه‌های جدید در تنظیم دموکراسی‌های جدید، ملت‌های با تمدن مشترک حق تشکیل دولت‌های مستقل را دارند. مضاف بر اینکه حکومت ناشی از یک قرارداد اجتماعی است که حاکمان بر اساس آن در مدتی محدود بر مردم حکومت می‌کنند. در این میان می‌توان گفت با توجه به پراکندگی قومیت‌های دینی و نژادی در مرزهای سیاسی کشورهای مختلف تقریباً تمامی کشورها دارای اقلیت‌های دینی و قومی و نژادی اند؛ به سبب در اقلیت بودن این گروه‌ها عمدتاً در معرض دست‌اندازی حکومت - که نماینده اکثریت مردم به شمار می‌روند - قرار دارند. بنابراین باید در پرتو اصل و حق تعیین سرنوشت به حمایت از این گروه‌ها پرداخت که به حق تعیین سرنوشت این گروه‌ها در اسناد بین‌المللی و حقوق بشری از دیر باز توجه شده است.

امروز علاوه بر تأملات فلسفی ملاحظاتی علمی و جامعه‌شناختی در کنار حقایق روان‌شناختی همه و همه به نوعی صحت توجه به گوناگونی‌های فرهنگی را ثابت کرده است. این گوناگونی در تبیین حقوق هر یک از این گروه‌ها باید نمود پیدا بکند. بنابراین حق تعیین سرنوشت در این راستا مطرح می‌گردد که با سایر اصول و حق‌های دیگر گاهی در تقابل و گاهی نیز در همپوشانی قرار می‌گیرد. تعیین حدود این حق و ارائه معیارهایی برای آن می‌تواند راهگشا باشد و بدون وجود حدود و معیارهای معین برای این حق، می‌تواند گروه متقاضی را در معرض هر گونه اتهام و یا حتی تهدید و حمله قرار دهد. بنابراین برای پیشگیری از این وضعیت‌های ناخواسته ضروری است که چهارچوب این حق در جوامع چندفرهنگی مورد توجه واقع شود که این مقاله به آن می‌پردازد. اذعان به وجود واقعیتی به نام چند ملیتی و چند فرهنگی امر بدیهی می‌باشد لیکن آن چه اهمیت دارد انتخاب رویکردهای حفظ حذف تعامل و یا تقویت پدیده چند فرهنگی می‌باشد از این نقطه نظر است که ورود آرام و گاه تند دموکراسی‌ها و حقوق بشر احساس می‌شود. جامعه چند فرهنگی یک واقعیت و چند فرهنگ‌گرایی برنامه‌ای است برای سازمان دادن عادلانه و انسانی به این واقعیت. چند فرهنگ‌گرایی مستلزم قبول تکثرگرایی و طرد یکجانبه‌گرایی و نگاه صرف مبتنی بر وحدت‌گرایی و یکدست‌نگه داشتن جامعه در این گلوگاه حساس است که نیاز به حضور دموکراسی و همزاد آن یعنی حقوق بشر است اما آن چه قابل بحث است الگوی دموکراسی نگاه حقوق بشری است؟ بنابراین لزوم نگاه حکیمانه فرصت‌گونه و نه تهدید گونه، جهت مدیریت جوامع چند فرهنگی وجود دارد. برای بررسی این امر ابتدا به بررسی مفهوم جوامع چندفرهنگی پرداخته و سپس اصل حق تعیین سرنوشت را به عنوان یکی از اصول ثابت حقوق بین‌الملل بررسی کرده

و نحوه اعمال این حق و سازوکارهای آن و معیارهای مرتبط را در جوامع متکثر مورد کنکاش قرار می‌دهد.

۲. مبانی نظری

۱.۲. مفهوم جوامع چند فرهنگی

فرهنگ، مجموعه پیچیده‌ای است که در بر گیرنده دانستنی‌ها اعتقادات هنرها اخلاقیات قوانین عادات و هر گونه توانایی دیگری است که به وسیله انسان به عنوان عضو جامعه کسب شده است و فرهنگ شامل همه سازمان های مادی و معنوی زندگی اجتماعی است که فرد انسانی در دوران آن زاده و پرورش می‌یابد و از این راه دارای آن چیزی می‌شود که نامش هویت فرهنگی است و این هویت اکثر گرایش‌های رفتاری انسان را شکل می‌دهد (Ashouri, 2010: 125) به عنوان نمونه زبان مادری که ابزار بسط سرمایه اجتماعی است و تخریب آن یعنی تخریب سرمایه اجتماعی است و کشورهایی که در فکر یکدست کردن کل فرهنگ های یک جامعه هستند به گمان خودشان به بسط انسجام اجتماعی کمک کرده‌اند اما چنین نیست، فرهنگ و زبان تحمیلی نوعی مقاومت درونی در دیگر فرهنگ ها ایجاد می‌کند و آنها را آماده می‌کند تا در زمان مقتضی انتقام خود را از گروه تحمیل کننده بگیرند.

جامعه چند فرهنگی یا چند ملیتی به تعبیر کیملیکا جامعه ای است که در آن مجموعه ای از گروه های قومی، ملی، مذهبی و فرهنگی به دلیل قرار گرفتن در یک فضایی جغرافیایی محکوم به زندگی مشترک با یکدیگر شده‌اند و یا به اختیار، اجتماع چند فرهنگی را برگزیده‌اند. این واقعیت موجب خلق کشورهای چند فرهنگی یا چند ملیتی شده و کشورهای اخیر را به فرصت یا چالش جدی روبرو کرده است لذا با توجه به واقعیت های تاریخی و موجود در نظام های حقوقی و سیاسی قدیم و جدید، اذعان به وجود واقعیتی به نام چند ملیتی و چند فرهنگی امر بدیهی است. (ROUHI & BAYZ, 2021).

یکی از ارکان اساسی آن فضای جامعه چند فرهنگی افراد (مردم) است که در آن فضا زیست و فعالیت می‌کنند و با عناصر ساختاری آن کنش متقابل دارند. سیاست در مدیریت جامعه چند فرهنگی عبارت از هر اقدام و یا هر پدیده ای که عامل قدرت و جوهر حاکمیت در آن مستتر باشد. مفاهیم و نهادهای سیاسی فرمانروا فرایندها و سازوکارهای تصمیم ساز بر پایه نظام ارزشی جامعه چند فرهنگی پدید می‌آیند با پشتیبانی عامل قدرت مستتر در حاکمیت بر فضای جامعه چند فرهنگی تاثیر می‌گذارند و از آن تاثیر می‌پذیرند و کنشگرانی که اقدام به تصمیم‌گیری و کنش سیاسی می‌کنند در حوزه های مختلفی قرار دارند که شامل دولت‌ها و گروه‌های سیاسی و سازمان های غیر حکومتی نهادهای فرا ملی و افرادی نظیر نخبگان اجتماعی و رهبران سیاسی می‌شوند (حافظ نیا و همکاران ۱۳۸۹: ۱۲۵) فضای جامعه چند فرهنگی دارای تحرک و پویایی می‌باشد و تغییر در هر کدام از این دو مؤلفه باعث تغییر در دیگری است، تاثیر تصمیمات و عملکردهای سیاسی بر فضای جامعه چند فرهنگی دگرگونی فضایی و اجتماعی را به دنبال دارد که به تولید نیروهای فشار منجر می‌شود و این نیروهای اجتماعی در همه سیستم های سیاسی منجر به تغییر و اصلاح سیاست ها و عملکردهای سیاسی می‌گردند و حتی نظام ارزش ها ایدئولوژی و پیش فرض های آن را متحول می‌کنند. بدین ترتیب فضای جامعه چند فرهنگی، تولیدی اجتماعی است و گروه های انسانی با فرهنگ های مختلف به عنوان بخشی از آن که خود موجودی دینامیک هستند باعث تغییر در فضای جامعه و سیاست می‌شوند و جامعه چند فرهنگی را مدیریت می‌نمایند.

۲.۲. اصل تعیین سرنوشت در حقوق بین الملل

پیشینه اصل تعیین سرنوشت به زمانی بر می گردد که حق اکتساب سرزمین به وسیله زور و عدم توجه به منافع سرزمین مورد بحث بود. پیچیدگی حق تعیین سرنوشت در زمینه‌های چندفرهنگی ناشی از تنش ذاتی بین حقوق فردی و جمعی، بین آرمان‌های گروه‌های اقلیت و ثبات ساختارهای دولتی موجود و بین اصول دموکراسی و تمامیت ارضی است (کیملیکا، ۲۰۰۱). با افزایش تعامل فرهنگی توسط جهانی شدن و الگوهای مهاجرت که جوامع متنوع‌تری را ایجاد کرده‌اند، این تنش‌ها برجسته‌تر شده‌اند و نیاز به درک پیچیده‌ای از معیارهای قانونی حق تعیین سرنوشت و محدودیت‌های عملی آن دارند. در زمان تهیه پیش نویس منشور ملل متحد و با توجه به بحث‌هایی که در کنفرانس‌های مقدماتی شده بود، کمیته مسئول تهیه پیش نویس چند نکته را برای اعمال حق تعیین سرنوشت ضروری دانست:

۱- رابطه نزدیک این اصل با خواست واقعی مردم که به طور آزاد بیان شود؛

۲- مطابقت این اصل با اهداف و اصول منشور از جمله تمامیت ارضی؛

۳- عدم وجود هیچ‌گونه الزامی برای به استقلال رسیدن اقلیت‌ها؛ (Azizi, 2021)

با این حال امکان ارائه یک تعریف اثباتی از اصل تعیین سرنوشت وجود نداشت، با توجه به بحث‌هایی که بعد از تصویب منشور مطرح و گزارشهایی که در چارچوب ملل متحد تهیه شد حق تعیین سرنوشت به این ترتیب در ماده ۱ مشترک در میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی و اجتماعی متجلی گشت:

۱- کلیه ملل دارای حق خود مختاری هستند به موجب حق مزبور ملل وضع سیاسی خود را آزادانه تعیین و توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی خود را آزادانه تأمین می‌کنند.

۲- کلیه ملل می‌توانند برای نیل به هدف‌های خود در منابع و ثروت‌های طبیعی خود بدون اخلال به الزامات ناشی از همکاری اقتصادی بین‌المللی مبتنی بر منافع مشترک و حقوق بین‌الملل آزادانه هرگونه تصرفی بنمایند، در هیچ موردی نمی‌توان ملتی را از وسایل معاش خود محروم کرد.

۳- دولت‌های طرف این میثاق از جمله دولت‌های مسئول اداره سرزمین‌های غیر خود مختار و تحت قیمومت مکلفند، تحقق خود مختاری ملل را تسهیل و احترام این حق را طبق منشور ملل متحد رعایت کنند (مجموعه کوانسیون‌های بین‌المللی - اداره کل قوانین و مقررات کشور - ۱۳۷۶: ۵۲۰)

با توجه به بحث‌های مقدماتی تصویب این دو میثاق و بعد در خلال بحث‌های مجمع عمومی برای تصویب اعلامیه روابط دوستانه کم‌کم مضمون حق تعیین سرنوشت داخلی و خارجی مشخص شد. از حیث خارجی مفهوم تعیین سرنوشت به عنوان یک اصل حقوق بین‌الملل عرفی شامل مردم مستعمرات و مردم تحت سلطه بیگانه می‌شد و برای آن متضمن حق استقلال و تشکیل دولت مستقل فارغ از سلطه بیگانه بود، از حیث داخلی فقط مردمی که تحت سلطه رژیم‌های نژادپرست قرار داشتند از این حق برخوردار شدند و در عین حال برای آنها حق تعیین سرنوشت تنها به عنوان حق دسترسی به پروسه‌های سیاستگذاری مطرح بود و حق جدایی و استقلال برای آنها شناسایی نشد، در هر حال شناسایی ارتباط میان اعمال حق تعیین سرنوشت و صلح و امنیت بین‌المللی و برخورداری از حقوق اساسی بشر در رویه ملل متحد متضمن این مطلب بود که مضمون اصل تعیین سرنوشت تثبیت نشده و این اصل جزو آن دسته از مفاهیم حقوق بین‌الملل است که دائماً در حال تحول و تکامل می‌باشد و بنابراین بحث و اظهار نظر در خصوص

مفهوم این اصل بسته نشد.

تا سال ۱۹۸۰، دیگر تردید وجود نداشت که حق مردم برای تعیین سرنوشت در سرزمین‌های اشغالی، سرزمین‌های غیر خود مختار، مستعمرات و دولت‌هایی که رژیم‌های نژادی بر آنها حاکم بودند، بخشی از حقوق بین‌الملل عرفی را تشکیل می‌دهد، علاوه بر اسناد بین‌المللی که به این اصل اشاره داشتند، کمیسیون حقوق بین‌الملل نیز در تفسیر ماده ۵۳ کنوانسیون ۱۹۶۹ وین راجع به حقوق معاهدات، این اصل را جزو قواعد آمره بین‌المللی تلقی کرده است،^۱ هر جایگاه حقوقی که برای اصل تعیین سرنوشت در نظر بگیریم به قواعد منتج از آن نیز قابل اطلاق است، جوهره اصل تعیین سرنوشت نیاز به توجه به خواست مردم است که به طور آزادانه و در هر زمانی که سرنوشت مردم مطرح است بیان شود، این اصل یک استاندارد کلی و بنیادین را مقرر می‌دارد. حکومت‌ها نباید درباره زندگی مردم و آینده‌شان تصمیم بگیرند، مردم باید قادر باشند که خواسته‌های خود را در مورد شرایطشان بیان دارند؛ لکن اصل کلی تعیین سرنوشت، موضوع، حوزه، روش و ابزار اعمال این حق یا خارجی و داخلی بودن ابعاد آن را مشخص نمی‌کند. این قواعد حقوقی که در این زمینه اصل کلی را تدقیق می‌کنند.

اصل کلی تعیین سرنوشت مشخص می‌کند که روش اعمال حق تعیین سرنوشت بیان آزادانه و واقعی خواست و تمایلات مردم هر سرزمین است، رویه ملل متحد نشان می‌دهد که مدت‌ها حق مردم برای تعیین سرنوشت خود در برابر حکومت‌های مطلقه و اقتدارگرا مطرح می‌شد، هنوز به عنوان حقوق فردی شناسایی نشده بود، با عنایت به تلاش برخی دولت‌ها برای مداخله در امور داخلی دولت‌های دیگر تحت عنوان حقوق بشر و دموکراتیزاسیون، روندی برای مشروعیت بخشی به اقدامات دولت‌ها برای دخالت و تجاوز شکل گرفته است؛ شاید دلیل آن ترس از مداخله خارجی در امور داخلی مربوط بود. حق تعیین سرنوشت یعنی حق مردم برای انتخاب و تعیین شکل سازمان سیاسی که از مردم می‌خواهند در چارچوب آن زندگی کرده و به وسیله آن با سایر مردمان ارتباط برقرار سازند این حق می‌تواند متضمن حق برخی از مردمان برای انفصال از دولت مادر نیز باشد مقایسه عکس‌العمل جامعه جهانی نشان می‌دهد که شناسایی دولت جدید بیشتر در بستر سیاسی اتفاق می‌افتد و کمتر مبنای توجیهی حقوقی دارد.

۳. یافته‌ها

۳.۱. اعمال حق تعیین سرنوشت اقلیت‌های قومی، زبانی، مذهبی یا نژادی

رویه ملل متحد در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم نشان می‌دهد که در مورد تعیین سرنوشت خارجی به صورت رهیافتی رادیکال و انقلابی در ملل متحد دنبال شده است، لکن در خصوص تعیین سرنوشت گروه‌های که زیر مجموعه جمعیت یک کشور محسوب می‌شوند رهیافتی محافظه کارانه اتخاذ گردیده است؛ خصوصاً زمانی که بحث جدایی مطرح می‌شود، بند شش اعلامیه اعطای استقلال هر کوششی در جهت از هم پاشیدگی وفاق ملی و تمامیت ارضی

^۱ . طبق تفسیر کمیسیون حقوق بین‌الملل از ماده ۵۳ کنوانسیون وین در مورد حقوق معاهدات، «حق تعیین سرنوشت» عموماً یک قاعده بین‌المللی آمره تلقی می‌شود، به این معنی که یک اصل اساسی است که نمی‌توان آن را با هیچ یک از مفاد معاهده دیگر لغو کرد، مگر اینکه آن ماده جدید نیز یک هنجار آمره باشد. این بدان معناست که حتی اگر معاهداتی حاوی بندهایی باشد که به نظر می‌رسد با حق تعیین سرنوشت در تضاد باشند، آن بندها باطل و بی‌اثر تلقی می‌شوند زیرا یک اصل حقوقی بالاتر را نقض می‌کنند.

یک کشور را مغایر اهداف و اصول منشور ملل متحد می‌داند.^۱ در نتیجه حق تخطی‌ناپذیر مردم برای تعیین سرنوشت به حق استقلال دولت‌ها تقلیل یافت (Azizi, 2021).

در اصول حقوق بین الملل در مورد روابط دوستانه میان دولت‌ها ۱۹۷۰ برای گروه‌های نژادی بر خلاف اقلیت های بومی، زبانی و مذهبی، که در یک دولت مورد تبعیض واقع می‌شوند حق تعیین سرنوشت در نظر گرفته شد، این اعلامیه دیدگاه‌های متعارض دولت‌ها را شفاف ساخت و کمک کرد، تا قاعده‌ای عرفی در این زمینه شکل بگیرد. گروه‌های نژادی یا مذهبی که در دولت حاکمه ای زندگی می‌کنند که دسترسی به تصمیم‌گیری سیاسی و پروسه آن برای آنها ممنوع شده است از حق دسترسی به فرایند تصمیم‌گیری برخوردار می‌شوند. در عین حال هیچ حقی مبتنی بر جدایی این گروه‌ها از دولت مادر و تشکیل دولت مستقل یا ادغام در هر دولت دیگر به هر نحوی که باشد برای آنها شناسایی نشد.

قواعد عرفی در خصوص حق تعیین سرنوشت گروه‌های نژادی حول سه محور دور می‌زند: ۱) گروه‌های نژادی حق مشارکت در پروسه تصمیم‌گیری را دارند ۲) گروه‌های نژادی هیچ حقی برای جدایی ندارند ۳) قرار دادن گروه‌های نژادی مورد تبعیض در واحدهای مستقل در درون دولت از سوی حکومت نژادپرست روش مناسب تحقق تعیین سرنوشت محسوب نمی‌شود، با این حال تا کنون هیچ رویه داخلی و بین‌المللی در چارچوب ملل متحد یا خارج از آن در خصوص مشروع تلقی کردن حق جدایی گروه‌های نژادی وجود ندارد. با این حال هیچ حق سرزمینی برای اقلیت‌ها عنوان نشد بر عکس همه اسناد، حاوی شرط رعایت تمامیت ارضی بود و بنابراین هرگونه نتیجه ضمنی برای تجزیه و انفصال از دولت مادر منتفی تلقی می‌شد، رویه دولت‌ها سازمان‌ها و محاکم بین‌المللی همه شاهد بر این مدعاست که حقوق بین الملل از ادعاهای تجزیه و گروه‌های قومی زبانی مذهبی یا ملی حمایت نمی‌کنند، بسیاری از صاحب‌نظران امروزه قائل به این امرند که حقوق بین الملل معاصر برای اقلیت‌ها حمایت‌های وسیعی در خصوص حفظ هویت و فرهنگ شان در نظر گرفته ولی اعلام می‌کنند که هیچ حق سرزمینی خاصی که منجر به جدایی از سرزمین اصلی شود به آنها تعلق نمی‌گیرد، اجماع نظری نسبی در این خصوص وجود دارد. اگر شرایط زیر مطرح بود امکان مشروع تلقی شدن ادعای جدایی یک گروه قومی مذهبی و زبانی از دولت اصلی وجود دارد: ۱- نقض فاحش حقوق اساسی بشر و مورد هجوم واقع شدن گروه مورد نظر و بی‌دفاع ماندن آنها ۲- فقدان حکومت مبتنی بر نظام نمایندگی و سیستم مشارکتی و به جای آن اعمال سیستم مبتنی بر تبعیض نژادی ۳- احراز خواست مردم از طریق پروسه های دموکراتیک از قبیل رفراندوم در صورت عدم وجود راهکار دموکراتیک و به بن بست رسیدن راهکارهای صلح آمیز ممکن. (Azizi, 2021) با این حال رویکرد جامعه بین المللی بیشتر به سمت و سوی تعیین سرنوشت داخلی می‌باشد.

۱. بند شش سند اعلامیه اعطای استقلال به کشورهای و مردمان مستعمره (قطعنامه ۱۵۱۴ مجمع عمومی سازمان ملل) بیان می‌کند که هرگونه کوشش برای تضعیف کامل تمامیت ارضی یک کشور، مغایر با اهداف و اصول منشور ملل متحد و آن اعلامیه است.

۲.۳. پیوند حق تعیین سرنوشت با اداره جوامع چند فرهنگی

در یک جامعه دموکراتیک، تصمیم‌گیری بر اساس خواست عمومی و انتخاب نحوه اداره‌ی دولت توسط مردم، دموکراتیک‌ترین تصمیم آن است که مردم نقش مستقیم‌تری در تصمیمات نهایی داشته باشند. این امر شهروندان را در زندگی عمومی خود درگیر و کرده و شهروندی خوب را توسعه می‌دهد (Tolbert, 2003:30-34) ماهیت حق تعیین سرنوشت در عمل و با پیشینه طولانی به تنوع و تمایز جوامع تحت حکمرانی گره خورده است که تنوع فرهنگی یکی از مظاهر آن می‌باشد به طوری که در تطورات و تحولات جمعی مردم کشورهای دارای تنوع زبانی و فرهنگی و مذهبی از پیش موجود در آن سرزمین از لحاظ عددی در میان ترکیب جمعیتی شکل گرفته اقلیت واقع گردیده و سبک و مسیر زندگی‌شان از تصمیمات و سیاستگذاری‌های اعضای ترکیب جمعیتی غالب متأثر می‌شود. شاید بتوان گفت طبیعی است که در میان این حجم از تصمیمات و سیاستهای گروه اکثریت خواسته‌ها و نیازهای گروه یا گروه‌های اقلیت کم‌رنگ یا نادیده انگاشته شود و به این شکل طیف کم و بیش وسیعی از تبعیض‌ها و بی‌عدالتی‌ها متوجه گروه‌های مزبور گردد.

دموکراسی و حقوق بشر از لحاظ تاریخی دو پدیده مجزا تلقی شده‌اند که عرصه‌های متفاوتی از حوزه سیاسی را به خود اختصاص داده‌اند. دموکراسی مربوط به سازمان حکومت است و حقوق بشر به حقوق فردی و دفاع از آن‌ها ارتباط دارد. افزون بر این همان‌طور که از اصطلاح بشر بر می‌آید چنین حقوقی همواره از لحاظ گستره عام و جهانشمول و تابع تعریف و قواعد تعریف شده بین‌المللی است در حالی که ترتیبات قانونی حکومت به طور سنتی به عنوان موضوعی کاملاً داخلی برای دولت مربوط به حساب می‌آمده چرا که این ترتیبات جز جوهر حاکمیت‌اند.

مهم‌ترین غایت حکومت در یک نظام دموکراتیک تضمین خیر عمومی می‌باشد و در نتیجه ساختارهای سیاسی-حقوقی منحصر در جایگاه ابزاری برای انعکاس اراده مردم و تضمین حقوق و آزادی‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد و نمی‌تواند خود به عنوان یک هدف در نظر گرفته شوند، بر همین اساس حق تعیین سرنوشت یا حق خودتصمیم‌گیری لزوماً و ماهیتاً نمی‌تواند در ساختارهای سیاسی-حقوقی محدود شود. تصمیم‌گیری فرد ناشی از ویژگی خود مختاری انسان است و بر همین اساس است که فرد باید از توانایی لازم در تصمیم‌گیری در امور زندگی خود بر اساس ارزش‌هایی مورد نظر خویش برخوردار باشد؛ این خود مختاری ریشه در شان و کرامت ذاتی انسان دارد. زیرا هر انسانی به صورت فطری از ارزشی ذاتی برخوردار است و تضمین خود ارزشی ذاتی موضوعی نیست که منحصر در ساختار یک نظام سیاسی-حقوقی محدود گردد. از سوی دیگر استمرار و حفظ شان و کرامت ذاتی انسان مستلزم شناسایی آزادی انسان و اصل خود حاکمیتی فرد است که این اصل در عناوین مختلف و جلوه‌های از قبیل خود حاکمیتی و خود قانونگذاری یا خودآیینی قابل انعکاس است (Choopani Yazdali, 2003: 52).

۳.۳. سازوکارهای اعمال حق تعیین سرنوشت در جوامع چند فرهنگی

از دیدگاه تاریخی نخستین مفهومی که همراه با پیدایش دولت ملی مدرن پا به عرصه وجود نهاده است، مفهوم تمرکز بوده است. برای این امر دلایل تاریخی ذکر شده که مهم‌ترین آنها ایجاد وحدت و یگانگی در داخل کشور، حفظ منافع ملی و پیگیری بهتر روند توسعه اقتصادی و اجتماعی جامعه از سوی دولت مرکزی بوده است، ساختار متمرکز

در پی جامعه ای یکدست و یک شکل بوده است تا بتواند تصمیمات خود را در آن به پیش برد. از دید تاریخی، بسیاری پیشینه ساختار تمرکزگرا را از انقلاب فرانسه مأخوذ می‌بینند (Khubrui Pak, 2005: 81) با وجود شکست‌های فراوان نظام متمرکز، امروزه گرایش به تمرکزگرایی اهمیت خود را از دست داده و تفکرات نوین بیش از پیش به سمت تمرکززدایی حرکت می‌کند، دلیل این امر بیش از هر چیز تطابق آن با جوهره دموکراسی یعنی احترام به حقوق شهروندان است. در یک نگاه کلی باید توجه داشت که نبود آزادی عمل برای هر فرد سه وضعیت را برای فرد زیر دست ایجاد می‌کند، ناگزیری، فرمان‌پذیری یا دیگرسالاری و هرج و مرج. شیوه تمرکززدایی در پی آن است تا در حد امکان آثار منفی دیگرسالاری را از میان بر دارد تا همه از اداره امور خود پیردازند و خود را تحت سلطه قدرتی ناخواسته نبینند، با این حال نباید گمان کرد که تمرکززدایی راه‌حلی است که می‌توان با آن یک فرمول سحرآمیز بدان دست یافت و آن را همه جا اجرا نمود، نمونه جهان‌شمولی از تمرکززدایی که قابلیت اجرایی در همه کشورها داشته باشد، وجود ندارد. هر کشوری باید خود با توجه به ویژگی‌های تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی خود، مقررات خاصی را برای اجرای تمرکززدایی پیدا کند.

۴.۳. شیوه‌های اعمال حق تعیین سرنوشت در جوامع چندفرهنگی

۱.۴.۳. تمرکززدایی در یک دولت یک پارچه

تفاوت جامعه‌های محلی نامتمرکز با دولت فدرال در آن است که در مورد اول، این جوامع به درجات متفاوت تابع و تحت نظارت دولت مرکزی هستند، حال آن که در ساختار فدرالی چنین نیست. در واقع، در ساختار فدرال ما شاهد کثرت حکومت‌ها هستیم، ولی در ساختار نامتمرکز یک دولت یکپارچه تنها یک منبع انحصاری قدرت وجود دارد که قدرت واحد سیاسی میان آن و نهادهای محلی تقسیم می‌گردد. (f. aubert 1967. pp. 197:198) این تقسیم قدرت به نوبه خود درجه دموکراسی را نیز بالاتر می‌برد، البته این نظر تمام جریان‌های سیاسی موجود در جهان نیست.

۲.۴.۳. تمرکززدایی سرزمینی

در این روش جامعه‌های محلی سرزمینی ایجاد می‌شود که اداره برخی امور بر عهده ساکنان آن قرار می‌گیرد، اساس این شیوه مبتنی بر اشتراک منافع ساکنان آن بخش جغرافیایی قرار دارد که موضوع تمرکز سرزمینی واقع شده است، با شیوه تمرکززدایی سرزمینی، شخصیت حقوقی تازه‌ای ایجاد می‌شود که اموال و دارایی‌های خاص خود را دارد و می‌تواند به منظور دفاع از اختیارات و صلاحیت‌های خود به مراجع قضایی توسل جوید. شخصیت حقوق عمومی محلی با نهادهای خود به اداره امور محلی می‌پردازد و انتخاب اعضا به وسیله مردم نشان‌دهنده تمایل و اراده آنها برای شخصی‌سازی امور محلی به شمار می‌رود و با این وجود باید توجه داشت که همه ماموران اداره جوامع محلی انتخابی نیستند زیرا دولت مرکزی مأمورانی را در اختیار آنها قرار می‌دهند که امور محلی را سامان می‌دهند.

۳.۴.۳. تمرکززدایی خدماتی

در روش تمرکززدایی خدماتی وجود دارد که دولت مرکزی اقدام به جدا کردن مجموعه‌ای از خدمات گرفته و آنها را به یک شخصیت حقوقی واگذار می‌نماید، در این حالت تفاوت شیوه قبلی با شیوه کنونی آشکار می‌گردد، در راه حل سرزمینی، موضوع مورد بحث توزیع امور اداری بر حسب گوناگونی جوامع محلی مورد توجه قرار می‌گیرد، حال آن که در تمرکززدایی خدماتی، این توزیع هماهنگ خدمات است که مد نظر ما قرار می‌گیرد.

۴.۴.۳. اعطای اختیار

این شیوه در حقوق انگلستان کاربرد بسیاری دارد و معمولاً پارلمان از آن برای واگذاری حقوقی به کمیسیون زیر دست استفاده می‌کند، در همین رابطه برای اعطای اختیارات به ولز و اسکاتلند از همین شیوه استفاده شده است؛ یعنی بدون آن که نیازی به یک نظام فدرال باشد، پارلمان اختیارات خود را در حیطه این دو بخش به خود آنها واگذار نموده است، در این شیوه یک روش موقت نیست که به سادگی قابل لغو باشد، اختیار دادن بر عکس حالت وجود در تمرکززدایی سرزمینی حالتی غیر قابل برگشت و دائمی است.

۵.۴.۳. خودگردانی

ساختار خودگردانی به صورت دموکراسی پارلمانی نیست، در این حالت نمایندگان احزاب سیاسی مشارکت ندارند، در واقع در خودگردانی سیاسی دولت به عنوان راهبر و تنظیم کننده به نفع تولیدکنندگان خود را کنار می‌کشد و تنها نقش تنظیم کننده را حفظ می‌کند. در قرن بیستم باید نخستین نمونه از خودگردانی در دولت اسرائیل مشاهده کنیم با این وجود که خودگردانی راه‌حلی در چارچوب سوسیالیسم به سود احترام به چندگانگی فرهنگی می‌باشد، با خودگردانی قدرت ربوده شده جامعه مدنی به وسیله دولت دوباره به آن باز می‌گردد و در راه منافع شهروندان، به گونه فردی یا گروهی به کار می‌رود. به همین دلیل، می‌توان خودگردانی را وسیله‌ای برای ارتقای اداره افراد پایین پایه اصلی خودگردانی به سطح بالا برای اداره امور دانست. از برتری‌های خودگردانی، احترام به چندگانگی فرهنگها و احترام به ویژگی هر ناحیه می‌شود.

۶.۴.۳. منطقه‌گرایی

در علم سیاست دفاع از ویژگی‌هایی یک منطقه دانسته‌اند، در این حالت با تاکید بر ویژگی‌هایی برجسته یک منطقه از آن در سطح ملی یا جهانی حمایت به عمل می‌آید، این دفاع معمولاً با اعطای خودمختاری سیاسی یا اقتصادی به آن منطقه در سطح ملی تحقق می‌یابد، در این حال مناطق به صورت یک واسطه میان قدرت مرکزی دولت و نهادهای محلی مانند بخش‌ها جلوه می‌کنند. در این حالت با استفاده از تکنیک واگذاری و اعطایی اختیارات، خودگردانی و یا هر تکنیک دیگری اختیارات فوق العاده‌ای به مناطق منتقل می‌گردد، هدف در این چارچوب تاکید بر هویت منطقه است.

۵.۳. دولت‌های مرکب و رویکرد آن‌ها با پدیده چند فرهنگی

فدرالیسم شکل سازمانی متمایز و یا در واقع نهادی که هدف اصلی آن حمایت، حفظ و حراست از تنوع فرهنگی جهت سازگاری و تطبیق با واحد تشکیل دهنده اتحادیه در روند تصمیم‌سازی دولت مرکزی با بهره‌مندی از جایگاه مستحکم در قانون اساسی دید. اساساً فدرالیسم بر اساس کثرت‌گرایی ارزشی شامل سه نوع توافق پایه‌ای دولت فدرال است.

۱- تدوین قانون اساسی و تعیین مکانیسم‌های اجرایی و ضمانت اجرای قوی برای حفظ و حراست از حقوق مندرج در قانون اساسی و شناسایی کثرت‌گرایی ملی در فدارسیون

۲- استقرار مجموعه از موافقتنامه، معمولاً با ماهیت نامتقارن یا هم‌پیمان که در برگزیده‌ی تعدادی از واحدهای فدرال داخل در کشورهای متکثر از نظر ملی و قومی

۳- تدوین مقررات چند ملیتی و قاعده مشارکت در فدرالیسم و در اصلاح و فرایندهای آن که قادر به دخالت دادن کثرت‌گرایی ملی در حکومت باشد.

۱.۵.۳. معیارهای حق تعیین سرنوشت در جوامع چند فرهنگی

یکی از اساسی‌ترین چالش‌ها در اعمال حق تعیین سرنوشت، تعیین گروه‌هایی است که «مردم» واجد شرایط اعمال این حق را تشکیل می‌دهند. حقوق بین‌الملل تعریف دقیقی از «مردم» ارائه نمی‌دهد که منجر به بحث‌های قابل توجه و کاربرد متناقض می‌شود (Summers, 2007). معیارهای مختلفی از جمله زبان، فرهنگ، تاریخ، قلمرو و سازمان سیاسی مشترک پیشنهاد شده است، اما هیچ‌کدام به پذیرش جهانی نرسیده‌اند.

نشست بین‌المللی کارشناسان یونسکو (۱۹۸۹) چندین معیار عینی و ذهنی برای مردم‌بودگی، از جمله سنت تاریخی مشترک، هویت نژادی یا قومی، همگنی فرهنگی، وحدت زبانی، قرابت مذهبی یا ایدئولوژیک، ارتباط سرزمینی و زندگی اقتصادی مشترک، همراه با معیار ذهنی حس هویت و تمایل یک گروه به تعیین سرنوشت خود را شناسایی کرد (یونسکو، ۱۹۸۹). با این حال، اعمال این معیارها همچنان به شدت مورد بحث است، به ویژه در جوامع چندفرهنگی که گروه‌های متعددی ممکن است ادعای وضعیت مردم‌بودگی داشته باشند.

رابطه بین مردم و قلمرو، چالش مهم دیگری را برای اعمال حقوق تعیین سرنوشت ایجاد می‌کند. رویکردهای سنتی به حق تعیین سرنوشت، ارتباط قوی بین مردم و سرزمین‌های خاص را فرض کرده‌اند، اما جهانی شدن، مهاجرت و شهرنشینی این فرض را پیچیده‌تر کرده است (Bauböck, 2000). در جوامع چندفرهنگی، گروه‌های مختلف ممکن است ادعاهای ارضی همپوشانی داشته باشند یا ممکن است در چندین سرزمین پراکنده باشند. مفهوم "کنترل مؤثر" به عنوان یکی از رویکردهای پرداختن به الزامات ارضی برای حق تعیین سرنوشت ظهور کرده است. این رویکرد نشان می‌دهد که گروه‌هایی که به دنبال حق تعیین سرنوشت خارجی هستند باید کنترل واقعی بر یک قلمرو و جمعیت مشخص را نشان دهند. با این حال، این معیار ممکن است به ضرر مردم بومی و سایر گروه‌هایی باشد که سرزمین‌های سنتی آنها اشغال شده یا جمعیت آنها آواره شده است (Gilbert, 2006).

الزام مشروعیت دموکراتیک در اعمال حق تعیین سرنوشت در حقوق بین‌الملل معاصر به طور فزاینده‌ای اهمیت یافته است. این امر نه تنها شامل نشان دادن حمایت اکثریت از حق تعیین سرنوشت در گروه مربوطه است، بلکه شامل تضمین این است که این فرآیند به حقوق اقلیت‌ها در درون اقلیت‌ها و سایر جمعیت‌های تحت تأثیر احترام می‌گذارد (Moore, 1998). در جوامع چندفرهنگی، این امر می‌تواند اثرات آبخاری پیچیده‌ای ایجاد کند، جایی که اعمال حق تعیین سرنوشت توسط یک گروه، حقوق و منافع گروه‌های متعدد دیگری را تحت تأثیر قرار می‌دهد. الزام مشروعیت دموکراتیک همچنین سؤالاتی را در مورد واحد انتخاباتی مناسب برای تعیین حمایت از حق تعیین سرنوشت مطرح می‌کند. آیا همه‌پرسی باید فقط در میان اعضای مردم مدعی برگزار شود یا باید شامل همه ساکنان قلمرو مربوطه باشد؟ رویکردهای مختلف به این سؤال می‌تواند نتایج کاملاً متفاوتی ایجاد کند و ممکن است بر مشروعیت ادعاهای حق تعیین سرنوشت تأثیر بگذارد (Qvortrup, 2014).

۲.۵.۳. محدودیت حق تعیین سرنوشت در جوامع چند فرهنگی

به نظر می‌رسد که اکثریت مردم ساکن در یک کشور، حق ندارند تا به بهانه حق تعیین سرنوشت، هر نوع رژیم سیاسی و یا ساختار حکومتی را برگزینند. دو محدودیت مهم بر اعمال حق تعیین سرنوشت داخلی مردم عبارتند از ۱- ممنوعیت برپایی رژیم‌های نژاد پرست و فاشیستی، که نظام حکومت بین الملل از پذیرش حکومت‌های فاشیست و نژاد پرست اجتناب می‌کند و شناسایی این نوع حکومت‌ها از سوی دول خارجی را نقض ماده ۴۱ طرح مسولیت بین المللی دولت‌ها تلقی کرده است. ۲- ممنوعیت استقرار حکومت‌هایی که حقوق بنیادین بشر را نقض می‌کنند. مردم در اعمال حق تعیین سرنوشت دارای قدرت مطلق نیستند. در مواردی جامعه بین المللی، حکومتی را ولو آن که متعاقب انتخابات آزاد به قدرت رسیده باشد، تحریم کرده است زیرا آن حکومت به ارزش‌های واقعی نظام دموکراتیک متعهد نبوده و دارای رویکرد نژادپرستانه بوده است.

اصل تمامیت ارضی نشان‌دهنده مهم‌ترین محدودیت در اعمال حق تعیین سرنوشت است. این اصل که در منشور سازمان ملل متحد گنجانده شده و توسط اسناد بین‌المللی متعددی تقویت شده است، نشان دهنده تعهد جامعه بین‌المللی به حفظ مرزهای پایدار و جلوگیری از تجزیه کشورهای موجود است (Shaw, 2017). تنش بین حق تعیین سرنوشت و تمامیت ارضی به ویژه در جوامع چندفرهنگی حاد است، جایی که آرمان‌های گروه‌های اقلیت برای خودمختاری یا استقلال ممکن است وحدت کشورهای موجود را تهدید کند.

حقوق بین الملل تلاش می‌کند تا این اصول رقیب را با این پیشنهاد که حق تعیین سرنوشت را نمی‌توان علیه کشورهایی که به حقوق بشر احترام می‌گذارند، به کار برد و نمایندگی کافی برای همه مردم خود فراهم می‌کند متعادل کند. با این حال کاربرد عملی این استاندارد همچنان بسیار مورد بحث است، به ویژه در مورد آنچه نمایندگی کافی و حمایت از حقوق اقلیت‌ها را تشکیل می‌دهد (Christakis, 2006). اعمال حق تعیین سرنوشت همچنین باید با نیاز به حمایت از حقوق اقلیت‌ها در گروه خودگردان محدود شود. این امر چیزی را ایجاد می‌کند که به آن مشکل "اقلیت‌ها در اقلیت‌ها" گفته می‌شود، جایی که دستیابی به خودمختاری توسط یک گروه ممکن است منجر به سرکوب گروه‌های کوچکتر در قلمرو آنها شود (Eisenberg & Spinner-Halev, 2005). حقوق بین‌الملل ایجاب می‌کند که هرگونه اعمال حق تعیین سرنوشت، حقوق بشر همه افراد در قلمرو مربوط را، صرف نظر از عضویت آنها در گروه خودگردان، محترم بشمارد. این محدودیت به ویژه در جوامع چندفرهنگی، که در آنها ادعاهای حق تعیین سرنوشت ممکن است شامل سلسله مراتب پیچیده قومی، مذهبی یا فرهنگی باشد، اهمیت دارد. به عنوان مثال، جنبش‌های بومی، حق تعیین سرنوشت باید حقوق ساکنان غیربومی در قلمرو خود را در نظر بگیرند، در حالی که ترتیبات خودمختاری مذهبی یا قومی باید از حقوق اعضای جوامع دیگر محافظت کند (Thornberry, 2002).

محدودیت‌های عملی در مورد حق تعیین سرنوشت همچنین شامل پایداری اقتصادی و نگرانی‌های امنیتی استراتژیک می‌شود. حقوق بین‌الملل ایجاب نمی‌کند که افراد خودمختار، پایداری اقتصادی را به عنوان شرط اعمال حقوق خود نشان دهند، اما ملاحظات عملی پایداری و به رسمیت شناختن بین‌المللی اغلب عوامل اقتصادی را حیاتی می‌کند (Ryngaert & Sobrie, 2011). در جوامع چندفرهنگی، این ملاحظات ممکن است به دلیل وابستگی متقابل جوامع مختلف و پتانسیل اختلال اقتصادی ناشی از تقسیم سرزمینی، به ویژه پیچیده باشد.

ملاحظات استراتژیک و امنیتی نیز محدودیت‌هایی را در مورد اعمال حقوق تعیین سرنوشت ایجاد می‌کنند. دولت‌ها ممکن است به طور مشروع ترتیبات خودمختاری را محدود کنند که امنیت ملی را به خطر می‌اندازد یا آسیب‌پذیری‌هایی ایجاد می‌کند که می‌تواند توسط بازیگران متخاصم مورد سوء استفاده قرار گیرد. با این حال، این نگرانی‌ها باید در برابر آرمان‌های مشروع خودمختاری متعادل شوند و نمی‌توانند به عنوان بهانه‌ای برای انکار حقوق اساسی استفاده شوند (Walter, 2003).

۶. نتیجه‌گیری

در شیوه‌ها و سازوکارهای تأمین حق تعیین سرنوشت باید میان جوامع همگون و جوامع ناهمگون تمایز قائل شد. به عبارت دیگر، جوامعی که از چند قومیت، مذهب و گروه‌های زبانی مختلف تشکیل می‌شوند از آنها با عنوان جوامع ناهمگون یا ناهمسان نام برده می‌شود. در تمامی جوامع همگون و یا ناهمگون، حق تعیین سرنوشت از رهگذر تأمین مشارکت کلیه ساکنان این جوامع، تأمین خواهد شد. در تمامی کشورها لازم است ساختاری دموکراتیک یا مردم سالار وجود داشته باشد تا حق تعیین سرنوشت مردم تضمین گردد. اما سازوکار این تأمین مشارکت در جوامع همگون و غیر همگون متفاوت است. سه شیوه برای تأمین حق تعیین سرنوشت در جوامع متکثر و ناهمسان وجود دارند که عبارتند از خودمختاری فرهنگی، خودمختاری سرزمینی و فدرالیسم. پذیرش نهادهای فوق‌الذکر می‌تواند در عین حفظ تمامیت ارضی، به خواست و تمایل جوامع فروملی برای حفظ هویتشان، جامه عمل بپوشاند.

برقراری نهادهای خودگردان همچون فدرالیسم، در جوامع ناهمسان، هم با واقعیت تنوع و پیچیدگی این جوامع، همساز است و هم در مقام تجویز، به منزله راه حلی جهت برون رفت از بحران عدم توافق و ناسازگاری میان جوامع فروملی در کشورهای متکثر است. ممکن است برقراری نظام‌های غیرمتمرکز از جمله فدرالیسم دارای تبعات منفی نیز باشد از جمله به برجسته‌سازی هویت‌های فروملی بینجامد اما ضرورت احترام به حفظ حقوق جوامع فروملی در عین حفظ تمامیت ارضی کشور، اتخاذ این نوع ترتیبات را ضروری می‌سازد. نباید فراموش کرد که بیشتر تصمیمات ما در زندگی، شامل انتخاب‌هایی است که میان چند ارزش به عمل می‌آوریم. تأمین حق تعیین سرنوشت انسان‌ها، هنجاری است که ارزش پرداخت برخی هزینه‌ها را دارد. زیرا لازمی انسانیت افراد تضمین حق انتخاب آنها می‌باشد. حق تعیین سرنوشت همچنان یکی از پیچیده‌ترین و بحث‌برانگیزترین اصول در حقوق بین‌الملل و نظریه سیاسی معاصر است. در جوامع چندفرهنگی، جایی که گروه‌های متنوع در فضاهای سیاسی و سرزمینی مشترک همزیستی دارند، اعمال اصول تعیین سرنوشت چالش‌های خاصی را ایجاد می‌کند که مستلزم ایجاد تعادل دقیق بین حقوق و منافع رقیب است. این تحلیل نشان داده است که در حالی که حقوق بین‌الملل چارچوب‌های مهمی را برای درک و اعمال حق تعیین سرنوشت فراهم می‌کند، شکاف‌ها و ابهامات قابل توجهی باقی مانده است که باید از طریق توسعه حقوقی و فلسفی مداوم به آنها پرداخته شود.

تمایز بین حق تعیین سرنوشت داخلی و خارجی، چارچوب مفیدی را برای درک طیف وسیعی از پاسخ‌های ممکن به ادعاهای حق تعیین سرنوشت در جوامع چندفرهنگی فراهم می‌کند. حق تعیین سرنوشت داخلی، که از طریق مشارکت دموکراتیک، ترتیبات خودمختاری و حفاظت فرهنگی حاصل می‌شود، می‌تواند پاسخ‌های مناسبی به بسیاری

از آرمان‌های گروهی، بدون تهدیدِ تمامیت ارضی ارائه دهد. حق تعیین سرنوشت خارجی، از جمله جدایی و استقلال، در موارد شدید همچنان در دسترس است اما تابع الزامات سختگیرانه و محدودیت‌های قابل توجهی است. معیارهای اعمال حق تعیین سرنوشت - از جمله تعریف مردم، الزامات ارضی و مشروعیت دموکراتیک - همچنان مورد بحث است و نیاز به توسعه بیشتر از طریق رویه‌های دولتی، رویه قضایی بین‌المللی و تحلیل‌های علمی دارد. محدودیت‌های حق تعیین سرنوشت - از جمله تمامیت ارضی، حفاظت از حقوق اقلیت‌ها و محدودیت‌های عملی - نشان دهنده نیاز به ایجاد تعادل بین حق تعیین سرنوشت و سایر ارزش‌ها و منافع مهم در نظام بین‌المللی است. چالش‌های معاصر، از جمله جهانی شدن، تغییرات فناوری و تغییرات اقلیمی، پیچیدگی‌های جدیدی را ایجاد می‌کنند که مستلزم رویکردهای نوآورانه به حق تعیین سرنوشت در جوامع چندفرهنگی است. این چالش‌ها نشان می‌دهد که تحولات آینده در قانون و رویه حق تعیین سرنوشت باید انعطاف‌پذیرتر و سازگارتر از رویکردهای سنتی ارضی باشد.

مسیر پیش‌رو مستلزم گفتگوی مداوم بین کارشناسان حقوقی، نظریه‌پردازان سیاسی و متخصصانی است که در جوامع چندفرهنگی کار می‌کنند. تنها از طریق چنین تلاش‌های مشترکی، جامعه بین‌المللی می‌تواند رویکردهایی را برای حق تعیین سرنوشت توسعه دهد که به آرمان‌های مشروع مردم متنوع احترام بگذارد و در عین حال ثبات را حفظ کند، از حقوق بشر محافظت نماید و همزیستی مسالمت‌آمیز را در جهانی که به طور فزاینده‌ای متنوع و به هم پیوسته است، ترویج دهد. هدف نهایی باید ایجاد چارچوب‌هایی باشد که همه مردم را قادر به شکوفایی کند در عین حال که به حقوق و منافع دیگران در بافت پیچیده جوامع چندفرهنگی معاصر احترام می‌گذارد.

۶. مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در این مقاله به صورت مساوی بوده است.

۷. منابع مالی

این مقاله حاصل پژوهش مستقل نویسندگان است و برای نوشتن آن، از هیچ سازمانی حمایت مالی دریافت نشده است.

۸. تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

- Azizi, S. (2021). *The Right to Self-Determination in the Mirror of International Law (Volume One: External Right to Self-Determination)*. Hamedan: Bu-Ali Sina University Press. (In Persian).
- Bauböck, R. (2000). Why stay together? A pluralist approach to secession and federation.
- Beat Graber, Christoph (2006), "The new UNESCO Convention on Cultural Diversity: A Counterbalance to the WTO?", *Journal of International Economic Law (JIEL)*, Vol. 9 No. 3.
- Benhamou & Stephanie Peltier conference in honour of Victor Ginsburg. Francioni, Francesco (2004). "Beyond State Sovereignty: The Protection of Cultural Heritage as a Shared Interest of Humanity", Francioni Type.
- Benhamou, Françoise & Peltier, Stephanie (2005), "How can we assess cultural diversity?", Brussels,

- Evidence from the French Publishing Industry Françoise
- Choopani Yazdali, M. (2003). Basirat. *Azad University Journal*, Year 10, No. 30-31, 2003. (In Persian).
- Christakis, T. (2006). The state as a "primary fact": Some thoughts on the principle of effectiveness. Kohen (Ed.), *Secession: International law perspectives* (pp. 138-170). Cambridge University Press.
- Eisenberg, A., & Spinner-Halev, J. (Eds.). (2005). *Minorities within minorities: Equality, rights and diversity*. Cambridge University Press.
- Gilbert, G. (2006). Autonomy and minority groups: A right in international law? *Cornell International Law Journal*, 35(2), 307-353.
- Hahn, Michael (2006). "A Clash Cultures? The UNESCO Diversity Convention and International Trade Law", *Journal of International Economic Law (JIEL)*, Vol. 9, No. 3.
- Hannum, H. (1996). *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. University of Pennsylvania Press.
- Hugh breakey (2011), the responsibility to protect and protect and the protection of civilians in armed conflicts: review and analysis, Griffith University
- Imai, Kunihiko (2006), "Culture, Civilization, or Economy? Test of the Clash of Civilizations Thesis", *International Journal on World Peace*.
- International Network for Cultural Diversity (INCD), Canadian Conference of the Art, draft of January 2003, Ottawa, Canada.
- Islamic Declaration on Cultural Diversity, adopted by the 4 th Islamic.
- Jaber, Tamara (2010), a case for Kosovo? Self-determination and secession in the 21th century, the international journal of human rights. London school of economics. First published on 28 July.
- Khachaturian, Alex, (2006), The New Cultural Diversity Convention and Its Implications on the WTO International Trade: A Critical Comparative Analysis", *Texas International Law Journal*, Vo
- Khubrui Pak, M. (2005). *Decentralization and Self-Management*. Tehran: Cheshmeh Publishing. (In Persian).
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (2001). *Politics in the vernacular: Nationalism, multiculturalism, and citizenship*. Oxford University Press.
- Moore, M. (Ed.). (1998). *National self-determination and secession*. Oxford University Press.
- Neil, Garry (2006), "Assessing the Effectiveness on Cultural Diversity", *Global Media and C J*. Vol. 2, No. 2.
- Qvortrup, M. (2014). *Referendums and ethnic conflict*. University of Pennsylvania Press.
- Radan, Peter (2002), *The Breakup of Yugoslavia and International Law*, Routledge studies in international law, first published.
- Rothkop, David (1997), "In Praise of Globalization on Culture", *Globalization Polic* 11. Throsby, David (2004). "Cultural Diversity in the Contemporary Global Economy
- Rouhi, E., & Bayz, H. Q. (2021). The Rights of Minorities in the Kurdistan Regional Government (KRG) in light of Multicultural Citizenship Theory. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* | Vol, 27(3), 2820.
- Ryngaert, C., & Sobrie, S. (2011). Recognition of states: International law or realpolitik? The practice of recognition in the wake of Kosovo, South Ossetia, and Abkhazia. *Leiden Journal of International Law*, 24(2), 467-490.
- Shaw, M. N. (2017). *International law* (8th ed.). Cambridge University Press.
- Smiers, Joost (2003), *Arts Under Pressure: Promoting Cultural Diversity in the Age of Globalization*, Published by Zed Books.
- Summers, J. (2007). *Peoples and international law: How nationalism and self-determination shape a contemporary law of nations*. Martinus Nijhoff Publishers.
- The Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, UNESCO, 1972, The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 2003.
- The Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, UNESCO, Paris, 20 October 2005.
- UNESCO. (1989). *International Meeting of Experts on Further Study of the Concept of the Rights of Peoples*. UNESCO Doc. SHS-89/CONF.602/7.
- United Nations. (2007). *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*.

- Walter, B. F. (2003). Explaining the intractability of territorial conflict. *International Studies Review*, 5(4), 137-153.
- Weller, Mare (2008), *Escaping the Self- determination Trap*. Martinus Nijbetf publishers.

